

Валерыя РАМАНЧУК,
вучаніца 11 "А" класа
ДУА «Сярэдняя школа №12 г.Гродна»

Раманчук Валерыя з'яўляецца пераможцам абласнога конкурса (канферэнцыі) даследчых работ па вучэбных прадметах вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі "Крыштальная Альфа", навукова-практычнай канферэнцыі "Гарадніца", міжнароднай літаратурнай канферэнцыі "Энергосбережение – разумное решение»

**«Экраннае прачытанне твораў В.Быкава
(паводле аповесці "У тумане" і аднайменнага фільма)»**

Цікавасць да тэмы ў мяне ўзнікла, калі ў СМІ прачытала аб тым, што на Канскім фестывалі фільм С.Лазніцы атрымаў прэмію ФІПРЭССІ міжнароднай федэрацыі кінапрэсы. Гэты фільм быў зняты па аповесці Васіля Быкава “У тумане”. Я прачытала аповесць яшчэ да выхаду фільма, і таму было цікава даведацца, ці ўвасобіў мастацкі фільм думку пісьменніка.

Так з’явілася мэта работы: паказаць асаблівасці экраннага ўвасаблення аповесці Васіля Быкава “У тумане” і рэалізацыі ў ім аўтарскага бачання вайны.

Раздзел 1. Мастацкія асаблівасці аповесці В.Быкава “У тумане”

В. Быкаў пісаў у мемуарах “Доўгая дарога дадому” пра аповесць “У тумане”, якая стваралася ім у ДOME творчасці ў Нідзе: “Сюжэт “Туману” быў гатовы даўно. Ідэя чалавечай безвыходнасці нязрушна сядзела ў маёй свядомасці і час ад часу дамагалася рэалізацыі. Некаторыя казалі: песімізм, фаталізм, розныя іншыя ўпадніцкія ўплывы. Можна, і так. Але колькі ў людскім жыцці здараецца канфліктаў – з сабой ці з грамадствам, якія развязаць немагчыма. Не паддаюцца ніякім разумным высілкам. І не толькі ў сітуацыі, калі дабро супрацьстаіць злу. Але і тады, як пісаў Гегель, калі канфлікт ляжыць у адносінах правага з правым. Тое ўжо трагедыя. Як паглядзець, дык усё чалавечае жыццё – трагедыя, бо ўсё пачуваюцца правымі. Ніхто не лічыць сябе вінаватым”.

У творах В. Быкава заўсёды прысутнічае “памежная” сітуацыя, сітуацыя выбару, выбару паміж жаданнем “застацца ў жывых” і “чалавекам унутры чалавека”. Гэта невыносны выбар, коштам якога часта становіцца смерць. П. Васючэнка адзначае: “Па сутнасці, большасць быкаўскіх персанажаў выбірае паміж магчымасцямі (спосабамі) памерці” Часта героі В. Быкава трапляюць проста-такі ў абсурдную сітуацыю (“Мёртвым не баліць”, “Сцяна”, “У тумане”).

Аналагічныя меркаванні выказвае М. Тычына: “В. Быкава цікавіць найперш чалавек, яго характар, паводзіны ў экстрэмальнай сітуацыі, калі размова ідзе пра жыццё і смерць. Звычайна ён шукае вытокі характару ў мінулым героя, выяўляе зноў і зноў складаную залежнасць героя і абставін. Прычым абставіны заўсёды

складваюцца так, што ад самога чалавека амаль нічога не залежыць, застаецца вельмі вузкі выбар, і менавіта ў гэты момант выяўляецца сапраўдная духоўная сутнасць гэтага ці іншага чалавека”.

Сітуацыя выбару ўласціва большасці твораў В. Быкава.

Аповесць “У тумане” – гэта твор, у якім герой, сумленны чалавек, трапіўшы ў бесчалавечныя, абсурдныя абставіны, не знаходзіць іншага выйсця, як толькі налажыць на сябе рукі. Сушчэння, як і многія героі Быкава, стаіць перад нялёгкім выбарам: “Атрымаў, значыць, такую галаваломку, што хоць ты крычы! *І жыць хочацца, і хочацца чалавекам застацца. А як? І тое, і другое разам не атрымліваецца, трэба выбіраць адно...*”.

Да сітуацыі пасткі, у якую заганяе сумленных людзей дурная падазронасць, Быкаў звяртаецца не ўпершыню. Сумленны, шчыры, высакародны, з пачуццём чалавечай годнасці Сушчэння выбірае самагубства. Ён не можа пагадзіцца на існаванне ганебнае, звязанае з людской пагардай. Пастку незгаворліваму брыгадзіру чыгуначнікаў (акупанты прымусілі працаваць на сябе) падрыхтаваў хітры немец Гросмаер. Яго разлік на хваравітую падазронасць савецкіх “карнікаў” спрацаваў поўнасцю.

З самага пачатку аповед ў аповесці “У тумане” лаканічны, дакладны, быццам падаюцца факты, якія не дапускаюць пярэчання: “Слотным ветраным днём позняй восені на другім годзе вайны атрадны разведчык Бураў ехаў на станцыю Масцішча, каб застрэліць свайго знаёмца Сушчэню”. Пра намер забойства паведамляецца, як пра нешта будзённае. Падаецца непраўдзівая, як пасля даведваемся, інфармацыя пра Сушчэню. Так думалі ўсе, у тым ліку і Бураў, які разам з Войцікам павінны былі пакараць “здрадніка”: “купіў сабе жыццё тым, што выдаў саўдзельнікаў, сваіх жа чыгуначнікаў, якія яму дапамаглі развінціць рэйкі. Хлопцаў павесілі ў мястэчку, а Сушчэню выпусцілі, і ён другі тыдзень раскашаваў пад носам у гарнізона, у сваёй ладнай дамоўцы ля станцыі, у цяпле і сытасці, мабыць, такое належала пакараць” . Гэта меркаванне, якое панавала на той час: калі не загінуў разам з астатнімі беларусамі, а немцы цябе выпусцілі – значыць, аўтаматычна залічваешся ў

зраднікі. Аўтар ўводзіць чытача ў зман, каб ён спачатку апынуўся ў тым самым падманлівым становішчы, што і аднавяскоўцы Сушчэні.

Аповесць пабудавана так, што падзеі ў ёй падаюцца то праз успрыманне Сушчэні, то праз успрыманне Войціка ці Бурава. Аўтар быццам “зліваецца” то з адным, то з другім, то з трэцім героем, каб глыбей даследаваць унутраны свет кожнага. І дзеля гэтага выкарыстоўвае такі мастацкі прыём, як унутраны маналог. Пры гэтым маналогі непрыкметна для чытача змяняюцца няўласна-простай мовай, калі за героя ўжо думае і расказвае аўтар: ”Ну, але, не можа нічога. Загінулі ж гэтыя людзі, партызаны і патрыёты, чым ён лепшы за іх?.. Хай яму даруюць людзі, жонка Анэля, сыноч. Ён заўсёды стараўся быць добрым мужам і бацькам, ды вайна ці няшчасны лёс сталі мацней за яго. Бог ведае, як ён любіў іх і колькі натрываўся за іх!..” .

Унутраны маналог Сушчэні, перададзены сродкамі няўласна-простай мовы, канчаткова пераконвае, што перад намі чалавек, які страціў усякую надзею “выкараскацца з гэтага тупіка, у які яго загналі немцы, вайна і жыццё...”

Важную ролю ў абмалёўцы характара Сушчэні адыгрываюць дыялогі, хаця іх няшмат у аповесці, (Сушчэня і Гросмаер, Сушчэня і Бураў). У гэтых дыялогах не пачуцці і развагі, а іх словы і справы, гэта значыць учынкi, якімі пісьменнік, адпаведна яго творчай манеры, вывярае сваіх герояў: ”Што? Што ты сказаў?” – “Не магу я...” – “Ты што – дурань? Адмаўляешся жыць? Хочаш памерці? – “Дык каб жа хацеў... Не хачу, вядома. Але...” – “Дык згаджайся. Мы ўсё зробім, бальшавікі носа не падточаць”. – “Не, не магу...” . Дыялогаў у аповесці няшмат. У творы пераважна пануе маўчанне.

Асаблівасцю творчасці Васіля Быкава з’яўляецца глыбокае даследаванне матываў учынкаў, пранікненне ў псіхалогію і нават псіхіку тых, хто выбірае.

Пісьменнік сцвярджае, што вытокі ўсяго людскога ў чалавеку – у яго сям’і, укладзе жыцця, прыкладзе бацькоў. Нездарма ў сваю апошнюю, “бяскончую, жахлівую” ноч Сушчэня згадвае самыя яркія моманты даваеннага жыцця, якія і паўплывалі на стаўленне яго характару:” Уся вялікая сушчэнеўская сям’я жыла ў

нейкім хваравітым імкненні да праўды і чысціні ў адносінах з іншымі... Яны надта імкнуліся да ладу і спакою ў душы...” .

Каб “асвятліць чалавека знутры, дакапацца да скрытых спружын і матываў яго паводзін і ўчынкаў” Васіль Быкаў у аповесці звяртаецца да мінулага кожнага са сваіх персанажаў. Рэтраспекцыі з’яўляюцца мастацкім сродкам больш глыбокага раскрыцця характараў герояў, даследавання вытокаў і матываў іх учынкаў. Так было ў “ Жураўліным крыку”, “Абеліску” і ў іншых яго творах.

Свой “прававерны” Войцік аказваецца здраднікам: з экскурсу ў мінулае персанажа даведваемся, што ён не прыйшоў на дапамогу маці, якая загінула, каб выратаваць яго; прывёў паліцаў у хату добрых людзей, і праз яго тыя добрыя людзі былі знішчаны; таксама ён не папярэдзіў Бурава пра небяспеку, а ў першую чаргу ратаваў сябе... Менавіта Войцік, які не здольны ні на якія сумненні, мяркуе пра Сушчэню: “Усё тут можна было зрабіць проста і хутка: паклікаць на парог і стрэльнуць. Сабаку сабачая смерць, чаго валаводзіцца?”. Зайздрасць, злосць знішчае чалавечае ў чалавеку, адбірае ў яго здольнасць да спагады.

Толькі ў другой палове твора інтрыга раскрываецца: Сушчэня распавядае Бураву (як пасля аказваецца, распавядае і ўжо мёртваму) трагічную гісторыю пра тое, як яго напаткала пакута стаць у вачах іншых здраднікам, хоць на самай справе ён заставаўся сумленным чалавекам... Становіцца вядомым, што Сушчэню наўмысна так зняславілі фашысты: каб нават жонка не да канца верыла ў яго невінаватасць, каб усе лічылі ворагам. Фашысты ведалі, што ён не здраднік, але не расстралялі, адпусцілі, каб усе паверылі ў яго здраду і каб забілі свае – у гэтым быў сэнс варожай расправы.

І сапраўды, Бурава і Войціка накіроўваюць пакараць Сушчэню, але яны самі загінулі. Сушчэня ж скончыў жыццё самагубствам, бо не меў ніякага выйсця. У фінале аповесці чытач разумее: чалавека на акупаванай беларускай зямлі лёгка скампраметаваць так, што апраўдацца перад сваімі для яго ўжо будзе немагчыма.

Самагубства Сушчэні – па сутнасці, і не самагубства, а забойства чалавека сістэмай у гады рэпрэсій, ахвярамі якіх становіліся мільёны людзей.

Напрацягу ўсёй аповесці галоўны герой знаходзіцца ў пошуку выйсця з абсалютна безвыходнай сітуацыі, але не здольны нічога зрабіць.

Раздзел 2. Характэрныя адзнакі мастацкага фільма “У тумане”

2.1. Фільм С. Лазніцы “У тумане”: рэжысёрскае прачытанне

Фільм “У тумане” зняты ў 2012 годзе па аднайменнай аповесці Васіля Быкава. Гэта адзін са знакавых ваенных фільмаў апошніх гадоў, які быў высока ацэнены айчыннымі і замежнымі кінакрытыкам. Вытворчасць карціны вялася сіламі пяці краін – Расіі, Беларусі, Германіі, Нідэрландаў і Латвіі. “У тумане” – шматнацыянальны праект, які ўдзельнічаў у конкурснай праграме аднаго з найважнейшых мерапрыемстваў для кінематографа – Канскага кінафестывалю і атрымаў адмысловы прыз ФІПРЭСІ, што само па сабе з’яўляецца важкай прыкметай мастацкай значнасці любога твора. Акрамя іншага, фільм атрымаў вялікую колькасць і іншых кінематаграфічных узнагарод, якія дэманстравалі ўдалую працу пастаноўшчыка.

Фільм прэтэндаваў на “Залатую пальмавую галіну” Канскага кінафестывалю 2012 года, і гэта можна назваць адным з галоўных яго дасягненняў. Няхай кінастужка і не атрымала заповітную ўзнагароду, але была адзначана Міжнароднай федэрацыяй кінапрэсы, якая ўручыла ёй адмысловую ўзнагароду. Сярод іншых “знакаў адрознення” - Гран-Пры шостага кінафестывалю “Люстэрка” імя Андрэя Таркоўскага, галоўны прыз Ерэванскага міжнароднага кінафестывалю “Залаты абрыкос”, прыз за лепшы фільм на 3-ім Адэскім міжнародным кінафестывалі, прыз міжнароднага кінафорума “Залаты віцязь”. Улічваючы ўсе гэтыя ўзнагароды, карціну “У тумане” можна назваць адным з самых узнагароджаных фільмаў 2012 года.

Назва кінастужкі “У тумане” вельмі добра адлюстроўвае сэнс твора. Героі тут не падзяляюцца на “станоўчых” і “адмоўных”, а матывы іх паводзін застаюцца загадкавымі да самага канца. Тут не сустранеш высакародных партызан і бязлітасных

захопнікаў, бо ўсе персанажы – найперш людзі, якія апынуліся ў незвычайных абставінах. І па волі лёсу гэтыя людзі змушаны забіваць адзін аднаго, каб выжыць у суровым і жорсткім свеце, які апынуўся на мяжы прорвы.

Сяргей Лазніца ў адным са сваіх інтэрв'ю адзначыў : “У фільме суцэльныя драматычныя калізіі, у якіх герой сябе праяўляе. Становішча, у якім апынаецца герой, вельмі складанае. Уласна, любому чалавеку, які апынуўся ў такім становішчы, у любы час і ў любым месцы — Старажытны Рым гэта будзе, Сярэднявечча ці сучаснасць, — было б вельмі складана прыняць рашэнне. Ёсць абставіны, у якіх заставацца “чалавекам” немагчыма. У такіх абставінах, калі ты хочаш захаваць самапавагу і ўласную годнасць, табе застаецца толькі адзін выхад. У такой сітуацыі чалавек пэўнага складу, на якога навальваецца несправядлівасць, проста не выжывае. Але пры гэтым ён захоўвае сябе як “чалавека”.

Што з гэтымі абставінамі рабіць, які яшчэ выхад можа быць? Не ведаю. Як, уласна, і герой карціны... Пра гэтыя абставіны трэба казаць. Важна зразумець іх прычыны”.

Тым не менш, С.Лазніца ў сваім фільме здолеў і раскрыць трагічныя абставіны, у якіх апынуўся герой (Сушчэня), і раскрыць прычыны гэтых абставін, і даў магчымасць глядачу, як і Быкаў, зразумець іх.

2.2. Ацэнкі крытыкаў і глядачоў фільма “У тумане”

Фільм “ У тумане”, як і іншыя кінастужкі, знятыя па аповесцях В.Быкава, адразу прыцягнуў увагу глядацкай грамадскасці. З’явіліся шматлікія водгукі ў СМІ.

На такіх сайтах, як IMDb, карціна была добра ацэнена як кінакрытыкамі, так і шырокай публікай. Прафесійныя крытыкі сайта Rottentomatoes у большасці сваёй ухвалілі карціну Сяргея Лазніцы (89% дадатных рэцэнзій). Гэта можна назваць выдатным вынікам для любой кінастужкі.

Адна з вядучых кінаведаў Расіі Лідзія Міхеева пісала: ”Прастату і выразнасць быкаўскай этыкі Лазніца сапраўды даводзіць вельмі асцярожна, скрупулёзна. Ён не

толькі даслоўна захаваў дыялогі першакрыніцы, але і перадаў нейкія няўлоўныя дэталі, якія прысутнічаюць у тэксце. Скупыя, але пры гэтым ствараючыя драматычна насычаную атмасферу апісанні прыроды, пададзеныя пісьменнікам, нейкім невытлумачальным спосабам знайшлі адлюстраванне ў фільме. Вільгаць і холад лесу, “замаруджанасць у часе”, здушаны страх і трывожная нявызначанасць, “амаль невыносны боль” – усе гэтыя перажыванні перададзены ў фільме цудоўна”.

За мяжой карціна таксама мела вялікі поспех. Экранізацыя аповесці Васіля Быкава выйшла ў кінапракат Германіі. DW сабрала меркаванні нямецкіх кінакрытыкаў пра фільм Сяргея Лазніцы.

Так Андрэас Кілб (Andreas Kilb) у газеце Frankfurter Allgemeine піша: “Усёткі бывае яшчэ такое: ваенны фільм без адзінага выбуху. У гэтым фільме гаворка ідзе не пра бітвы і перамогах, а пра людзей, якія – кожны на свой лад – спрабуюць выжыць у масавай бойні. Фільм, які мараль не прапаведуе, а паказвае”.

Газета Neues Deutschland адзначала: “Да канца фільма ўжо не важна, хто быў “добрым”, хто “напалову добрым”, а хто “заўзятым злыднем”. Туман пакрывае іх усіх. Толькі прадстаўнікі вермахта ў чысценькіх мундзірах, ды паліцаі-калабарацыяністы з мясцовых жыхароў стаяць па-за якой-небудзь мараллю”.

Кінакрытык берлінскай газеты Tagesspiegel Керстин Декер (Kerstin Decker) сцвярджае, што Сяргею Лазніцы ў фільме “У тумане”, які яна заве “шэдэўрам”, атрымалася паказаць навочна адчуванне, калі “смерць дыхае ў патыліцу”. Твараў трох мужчын, галоўных персанажаў кінастужкі, глядач толкам не бачыць, піша аглядальнік, камера ў руках румынскага аператара Алега Муту ідзе за імі па пятах, амаль ушчыльную глядзіць ім у спіну.

Выдатная аператарская праца Алега Муту і бліскучая акцёрская ігра (пад кіраўніцтвам Сяргея Лазніцы) разам ствараюць пранізліва дакладную экранізацыю быкаўскага твора. Нездарма “У тумане” шматлікія крытыкі параўноўваюць з “Узыходжаннем” Ларысы Шапіцька - першым, дарэчы, савецкім фільмам, які атрымаў гран-пры Берлінскага кінафестывалю.

Выбіраючы прозу прайшоўшага вайну Быкава Лазніца, які нарадзіўся ўжо ў сярэдзіне 60-х, спрабуе асэнсаваць падзеі мінулага менавіта праз лёсы пэўных людзей – не герояў, але і не мярзотнікаў, на якіх традыцыйна падзяляецца класічны выклад ваенных гісторый. Насуперак назве фільма, Лазніца не прымушае глядача прабірацца да сэнсу карціны праз туман, лясы і балоты. Усё – аж да фіналу – выразна і зразумела. Чалавек (гэта гучыць і ў аповесці, і ў фільме) заўсёды робіць выбар не столькі паміж жыццём і смерцю, колькі паміж здольнасцю жыць па сумленні ці насуперак яму. Вайна толькі абвастрае гэту ўнутраную барацьбу, даводзіць да крайняй кропкі і прымушае дзесьці там – у тумане, дзе ўсё скажаецца – прыняць адзінадакладнае рашэнне. Гэта хацеў і здолеў паказаць рэжысёр Сяргей Лазніца ў сваім фільме.

Раздел 3. Аповесць і мастацкі фільм: блізкае і адрознае

Літаратуразнаўцы часта адзначаюць, што самымі ўважлівымі чытачамі мастацкіх твораў з’яўляюцца мастакі-ілюстратары і рэжысёры. Сапраўды, у сваіх інтэрв’ю Сяргей Лазніца прызнаваўся журналістам, што столькі разоў перачытваў аповесць Васіля Быкава, што амаль запомніў асобныя эпізоды на памяць і адступаў ад тэксту толькі там, дзе гэтага вымагалі законы кінематаграфіі. Так, напрыклад, у кінастужцы зменены пачатак.

Фільм пачынаецца сцэнай, знятай адным кадрам. Глядач бачыць патыліцы людзей, якіх вядуць на шыбеніцу, занудлівы голас нешта чытае пра вялікую Германію і падбухторшчыкаў. Людзей павесілі. Камера спынілася (дарэчы, гэтай сцэны у Быкава няма), а для фільма яна вельмі значная – адразу эмацыйна моцна ўздзейнічае.

Глядач бачыць восеньскі лес у кадры, з глыбіні якога вырастаюць коннікі – камера рухаецца ўверх, каб паказаць тых, хто набліжаецца. Твары коннікаў суровыя, стомленыя, засяроджаныя. Глядач яшчэ не ведае, што гэта за людзі і якая задача стаіць перад імі. З гэтага моманту сюжэт стужкі ідзе амаль след у след за аповесцю Васіля Быкава.

Вось Бураў (Уладзіслаў Абашын) у хаце Сушчэні, і па паводзінах акцёра мы разумеем, што з’яўленне партызана не было для яго нечаканасцю. Сушчэня, сыграны Уладзімірам Свірскім, – падаецца абыякавым да таго, што з ім адбываецца, “сцішаную ярасць” у голасе артыста не адчуваеш. Ні абурэння, ні злосці, ні распачы не было ў словах таго ж Сушчэні, калі ён імкнуўся пераканаць Бурава ў другі раз у сваёй невіноўнасці. У аповесці, дзякуючы няўласна-простай мове мы разумеем, што герой у распачы, што душа яго крычыць і не мае спакою, ён увесь час шукае адказ на пытанне: чаму? У фільме ўнутраны стан, перажыванні рэжысёр перадае праз выраз твару, вочы героя. Сушчэня ў фільме маўклівы, нетаропкі, засяроджаны.

Маўклівыя і іншыя героі фільма. Бураў накіроўвае карабін на Сушчэню – і мы бачым яго твар і вочы, аператар затрымлівае на ім камеру даўжэй, як звычайна. Відаць, што ён марудзіць, не спяшаецца стрэліць, калі чуе трэск галля, то нават забывае пра Сушчэню. За гэтыя пятнаццаць секунд маўчання рэжысёр імкнецца перадаць ваганні Бурава, які сумняваецца ў здрадзе свайго аднавяскоўца і ўвесь час стараецца адагнаць ад сябе гэтыя думкі.

Рэжысёр фільма здолеў за некалькі секунд адлюстраваць стан персанажа, апісаны ў літаратурным творы на некалькіх старонках, - зрабіць гэта праз погляд героя, ягоны жэст, цень дрэва, шум лесу.

Сяргей Лазніца ў сваёй карціне зусім адмовіўся ад музыкі, якую замянілі гукі: застрашальны шум гадзінніка, закадравае карканне крумкачоў, што сабраліся над целам і махаюць крыламі, шум ветру. Пры гэтым кадры зусім не губляюць сваёй рэальнасці, але дзякуючы светлаваму майстэрству аператара Алега Муту і гукавой партытуры Уладзіміра Галаўніцкага надаюць фільму праўдзівасць.

Рэжысёр фільма і яго аператар шмат увагі надалі стварэнню асяроддзя засцярожанага лесу, калі кожны шолах, трэск, птушыны крык тоіць у сабе прадчуванне смерці. Запаволенасць усяго у прыродзе – лейтматыў, ён не адпускае нас да канца фільма. Усё як у тумане, як у гарачым сне. Усё па-за межамі нармальнага жыцця. Гэты чыста кінематаграфічны вобраз асабліва сугучны аповесці В.Быкава.

Такім чынам, прааналізаваўшы аповесць Васіля Быкава, пазнаёміўшыся з ацэнкамі фільма С. Лазніцы крытыкамі, вызначыўшы блізкае і адрознае ў аповесці і фільме, можна зрабіць наступныя высновы: кожны твор Васіля Быкава становіўся падзеяй, пашыраў кола чытачоў, прыцягваў увагу кінематаграфістаў, кампазітараў, тэатральных рэжысёраў. Па кнігах пісьменніка напісаны сімфоніі, пастаўлены спектаклі, зняты фільмы. Найбольш вядомымі з іх з'яўляюцца кінастужкі: “Трэцяя ракета”, “Альпійская балада”, “Узыходжанне”, “Доўгія вёрсты вайны”, “Знак бяды”, “У тумане”. Глядач, які бачыць гэтыя фільмы, аказваецца ў ролі сведкі жорсткіх выпрабаванняў, якія выпадаюць на долю герояў.

І яшчэ мне хацелася б дадаць, што нельга цалкам пагадзіцца з думкай літаратурнага крытыка П.С.Когана, што літаратура і кіно несувымерныя паміж сабою, бо матэрыял першай – слова, а сіла другога – у яго “немаце”. Якраз рэжысёр Сяргей Лазніца ўвасобіў думку Васіля Быкава ў сваім фільме. Вайна ў аповесці і ў фільме адлюстравана яскрава і трагедыйна, а акцёры, занятыя ў фільме, цалкам увасобілі быкаўскія вобразы-персанажы. У прыватнасці, акцёр, які іграе Сушчэню.

У ацэнках крытыкаў і гледачоў адзінадумна адзначаецца, што фільм цалкам адпавядае сваёй літаратурнай аснове.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Бугаёў, Д. Зноў новы Быкаў / Д. Бугаёў // Спавадальнае слова / Д. Бугаёў. - Мн., 2001. - С. 95-107.
2. Быкаў, В. Поўны збор твораў. У 14 т. Т. 8 Мемуарная проза. – Мінск: Саюз беларускіх пісьменнікаў; Масква: ТАА “Выдавецтва “Время”, 2009. – 576 с.
3. Быкаў, В. У тумане. / В. Быкаў. – Мн.: Маст. літ., 1989. – 383 с.
4. Быкаў, В.У. Праўдай адзінай: Літ.крытыка, публіцыстыка, інтэрв’ю / В.У.Быкаў. – Мінск: Маст. Літ, 1984. – 262 с.
5. Васючэнка, П. Экзістэнцыялізм у беларускай рэдакцыі / П. Васючэнка // Крыніца. – 1996. – № 3. – С. 3 –5.
6. Лазніца, С. «Хацеў дакладна увасобіць думку Быкава на экране»: гутарка / Сяргей Лазніца // Культура. — 2012. — № 45. — С. 13.
7. Лепешаў, І. Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора. / І Лепешаў. – Гродна, 2000. – 29 с.

8. Нячай, В. Творы Васіля Быкава на экране. / В.Нячай // Роднае слова. – 1988. – № 7. – С. 59 – 65; № 3. – С. 63 – 68.
9. Нячай, В. Гісторыя ў вобразах: На беларускім экране – мінуўшчына. / В.Нячай // Роднае слова. – 1966. – № 3. – С. 133.
10. Нячай, В. “Звышлітаратура” Васіля Быкава на беларускім экране. / В.Нячай // Роднае слова. – 2004. – № 6. – С. 84 – 89.
11. Смерть дышит в затылок // Немецкие критики о фильме Сергея Лозницы [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа: <http://dw.com/p/16uhs>. – Дата доступа: 10.11.2015.
12. Там за туманами □Электронный ресурс□. 2012 – Режим доступа: http://ria.ru/weekend_cinema/20121122/782617981.html#ixzz3Ua3q544v. – Дата доступа: 22.03.2016.
13. Тычына, М. Гісторыя беларускай літаратуры хх стагоддзя: у 4 т. / М. Тычына – Мн. : Беларуская навука, 2001. – Т. 3: Васіль Быкаў. – 640 с.
14. Фіцнер, Н. Сябруюць музы на ўроку: Развіцце цікавасці да чытання праз кінафільмы (В. Быкаў “Сотнікаў” – Л. Шапіцька “Узыходжанне”). / Н.Фіцнер // Роднае слова. – 1992. – № 1. – С. 64 – 84.